MARIE CEDERSCHIÖLD HÖGSKOLA ARBETSRAPPORTSERIE

NR 139

Civilsamhället i Norrtälje kommun

Kartläggning och lokala fördjupningar

Johan von Essen
Pelle Åberg

ARBETSRAPPORTSERIE NR 139

Civilsamhället i Norrtälje kommun

Kartläggning och lokala fördjupningar

Johan von Essen
Pelle Åberg

Marie Cederschiöld högskola
Stockholm, oktober 2026

Marie Cederschiöld högskola
Copyright © 2026 Johan von Essen & Pelle Åberg
ISSN: 3035-8442, URN:NBN:se:esh:diva-12410

Förord

Civilsamhället utgör en central del av vårt samhälle. Genom föreningar, nätverk och människors engagemang skapas verksamheter, relationer och resurser som bidrar till såväl lokal utveckling som social sammanhållning och samhällets förmåga att möta olika utmaningar. Samtidigt är kunskapen om civilsamhällets lokala organisering och dess samspel med offentliga aktörer fortfarande begränsad.

Den här rapporten bidrar med sådan kunskap genom en kartläggning av civilsamhället i Norrtälje kommun och fördjupade studier av tre lokalsamhällen: Bergshamra, Björkö och Söderby-Karl. Genom att kombinera kvantitativa data med intervjuer och lokal närvaro synliggör författarna inte bara de formella organisationerna utan också de nätverk och relationer som binder samman människor och som under vissa omständigheter kan mobiliseras för gemensamt handlande.

Rapporten visar därmed vikten av att förstå civilsamhället som något mer än summan av dess organisationer. Den uppmärksammar de manifesta och latenta resurser som finns i lokalsamhällen, men också de villkor och spänningar som påverkar möjligheterna till samverkan mellan civilsamhälle och kommunorganisation.

För Marie Cederschiöld högskola är forskning om civilsamhällets organisering, betydelse och relationer till andra delar av samhället ett viktigt kunskapsområde. Förhoppningen är att rapporten ska bidra till fortsatt kunskapsutveckling, reflektion och samtal om hur lokala civilsamhällens resurser kan tas till vara samtidigt som deras självständighet och särart respekteras.

Pelle Åberg, docent, prefekt vid Institutionen för civilsamhälle och religion, föreståndare för Centrum för civilsamhällesforskning

Innehåll

INLEDNING 9
Syfte 10
Analysram 10
Manifesta och latenta resurser 10
Samverkansformer och den lokala dynamiken 11
Metod och material 12

CIVILSAMHÄLLESKARTAN NORRTÄLJE 14
Formella, registrerade, organisationer med utgångspunkt i organisationsnumret 14
Kartläggningens omfattning 15
Statistikens begränsningar 15
Det organiserade, registrerade civilsamhället i Norrtälje 16
Civilsamhällets juridiska former 16
Anställda och omsättning i civilsamhället i Norrtälje kommun 19
Vad gör organisationerna? 20
Ideella föreningars verksamheter 21

DEN FÖRDJUPADE STUDIEN 23
Organisationer 23
Nätverk 24
Relationer 25
Innanförskap och nyinflyttade 26
Problem med nyrekrytering 26
Relationer och praktisk nytta 27
Flytande gränser mellan innanförskap och nyinflyttade 27
Platsens betydelse 28
Platsens betydelse och det lokala civilsamhället 28
Betydelsens historiska och sociala dimensioner 29
Kommunorganisationen och lokalsamhället 30
Ett samtal om rimliga förväntningar 31

AVSLUTANDE REFLEKTIONER OCH SLUTSATSER 32

LITTERATUR 35

Inledning

Civilsamhällets roll blir alltmer strategiskt betydelsefull vilket gör att behovet av samverkan mellan organisationer i lokala civilsamhällen och i första hand primärkommuner och regioner ökar. Det gäller för såväl uthållighet och deltagande i kris- och krigsberedskap som livsmedelsproduktion, hållbar miljö, näringslivsutveckling och utvecklingsplanering. För att få till stånd en ökad och förbättrad samverkan mellan offentliga institutioner och civilsamhällets organisationer behöver man därför undersöka förutsättningarna och villkoren för sådan samverkan.

Listan över möjliga åtgärder för att civilsamhället ska kunna få nya funktioner i samverkan med kommunorganisationen kan göras lång. Men hur man går till väga för att implementera dessa åtgärder, och i vilken utsträckning åtgärderna resulterar i ett framgångsrikt lokalt utvecklingsarbete är en helt central fråga eftersom både myndigheter och civilsamhällets lokala grupperingar många gånger arbetar i blindo. Det finns olika samverkansmodeller, liksom goda exempel på hur kommunorganisationen samverkar med det lokala civilsamhället att ta lärdom av. Men de är tämligen få i förhållande till förväntningarna och kraven på att civilsamhället ska delta i samhällsplaneringen och i konkreta samhällsuppdrag. De åtgärder som vidtas av myndigheter och offentliga organisationer för att främja lokal utveckling utgår många gånger från ett uppifrån-perspektiv och är ofta generella till sin karaktär. Därför uppfattas de gärna av dem som bor i lokalsamhället som utslag av byråkratisk tondövhet och maktutövning.

Ett hinder för god samverkan mellan kommunorganisationer och lokala civilsamhällen är idag den kunskapsbrist om lokala civilsamhällen, deras omfattning och de nätverk som finns mellan dem, som framträder i studier på regional och lokal nivå (Larsson, Åberg & Vega, 2025; Åberg, Larsson & Vega, 2025). Föreliggande studie ska ge kunskap om vilka strukturer och metoder som stärker tillit till och samarbete med organisationer i lokala civilsamhällen i Norrtälje kommun. Därmed är den ett strategiskt viktigt steg i utvecklingen av samarbetet mellan civilsamhället och offentliga myndigheter och organisationer inom en rad samhällsviktiga områden. I förlängningen är syftet att bidra till bestående förbättringar i hur lokala civilsamhällen och kommunorganisationer samverkar.

De som tar initiativ till lokalt utvecklingsarbete – såväl offentliga institutioner som grupper i lokala civilsamhällen – saknar ofta grundläggande kunskaper om organisationer i det lokala civilsamhället: Vilka är de? - Hur många är de? - Var finns de? - Vad gör de? - Hur många medlemmar har de? -Vilka faktorer är drivande? Med bättre kunskap om det lokala civilsamhällets omfattning, struktur och dynamik kan strategier och metoder för samverkan med kommunorganisationen göras tydliga och anpassas till de framgångsfaktorer och lokala förutsättningar som bäst leder till god samverkan. Föreliggande studie bidrar till att fylla denna kunskapslucka.

Syfte

Studien består av följande delar:

- *Kartläggning*: En bred kartläggning av civilsamhällets organisationer i Norrtälje kommun, baserad på statistiska uppgifter om de formella organisationer som innehar ett organisationsnummer.
- *Fördjupad studie*: Fördjupade studier i tre avgränsade områden i Norrtälje kommun (Bergshamra, Björkö och Söderby-Karl) för att ge detaljkunskaper om det lokala civilsamhällets infrastruktur och dynamik och hur organisationer och grupperingar i de lokala civilsamhällena skulle kunna samverka med kommunorganisationen.

Syftet med studien är att bidra med kunskap om de potentiella resurser som finns i lokala civilsamhällen. Eftersom dessa resurser finns i lokalsamhällets ideella organisationer, nätverk och andra relationer syftar de fördjupade studierna till att synliggöra dem för att på så sätt förstå deras struktur och dynamik. Förutom kartläggningen av ideella organisationer ger alltså studien kunskap om förutsättningar för samverkan mellan lokala civilsamhällen och kommunorganisationen.

Analysram

Manifesta och latenta resurser

I lokalsamhällen på landsbygden har det lokala civilsamhället i regel tillgång till resurser för att driva verksamhet. Att få kunskap om dessa resurser och hur de bäst kan användas i samverkan med region- och kommunorganisationen är ett centralt kunskapsintresse i studien. För att teoretiskt kunna resonera kring resurser och använda ändamålsenliga metoder för att undersöka dem gör vi en analytisk åtskillnad mellan manifesta och latenta resurser. I rapporten används denna åtskillnad för att analysera de resurser som finns i lokalsamhällen i Norrtälje kommun.

Med *manifesta* resurser avses sådana resurser som är planerade och organiserade för att användas för den verksamhet som ligger inom ramen för den ordinarie verksamhet som föreningar och nätverk bedriver. I det lokala civilsamhället kan det till exempel handla om det ideella arbete som en hembygdsförening har tillgång till för att hålla hembygdsgården öppen eller för att en idrottsklubb ska kunna bedriva träning och tävling. Men det kan också vara lokaler och fordon som ideella organisationer har tillgång till.

Med *latenta* resurser avses sådana som inte är knutna till planerade eller organiserade insatser men som kan mobiliseras vid särskilda och dramatiska händelser. Det kan handla om människors beredskap att göra insatser, men också om de relationer och erfarenheter som gör sådana insatser möjliga. Exempel på sådana latenta resurser är hur boende i lokalsamhället spontant mobiliseras för att röja vägar från stormfällen efter en storm eller släcka skogsbränder, det kan också vara de resurser som mobiliseras när boende i ett lokalsamhälle tar politisk strid för att värna sin bygd, som att t.ex. agera för att behålla den lokala skolan (von Essen & Åberg, 2025).

I Roslagen och i Småland visade självorganiseringen och det gemensamma arbetet i lokalsamhället efter stormen Alfrida 2019 respektive stormen Gudrun 2005 att latenta resurser kan vara omfattande (von Essen & Åberg, 2025). Båda dessa fall, liksom många andra, visar att de latenta resurserna är viktiga för krisberedskap av främst tre skäl: De är omfattande, de har hög precision eftersom de kommer till uttryck i lokalbefolkningens insatser – alltså bland dem som har lokalkännedom, och de kräver inte formella beslut eller anställd personal utan mobiliseras när lokalbefolkningen behöver agera.

När organisationer i lokala civilsamhällen samverkar med offentliga organisationer, exempelvis kommunorganisationen i planerad verksamhet, kan manifesta resurser vara mer lämpade, så t.ex. vid näringslivsutveckling och platsutveckling. För att fylla funktioner inom sådana områden kan lokala föreningar ingå i samverkan med kommunorganisationen och planera verksamheter och projekt för att t.ex. stödja det lokala näringslivet eller inventera och skydda känsliga biotoper. För att använda manifesta resurser i lokalsamhället krävs planering och fungerande samverkansformer mellan organisationer i det lokala civilsamhället och kommunorganisationen.

De manifesta resurser som finns i det lokala civilsamhället har oftast inte tillkommit för att bidra till civil beredskap, men kan potentiellt användas för civil beredskap i samverkan med kommunen. De latenta resurserna är inte planerade eller organiserade, men har ofta vuxit fram just för att hantera dramatiska och kritiska situationer. Det finns alltså en avgörande skillnad mellan manifesta och latenta resurser där de förstnämnda är planerade men ofta för andra syften än kriser medan de sistnämnda är oplanerade men träder i funktion vid kriser.

För att människor och organisationer i det lokala civilsamhället ska kunna göra insatser vid dramatiska händelser som kräver stora och snabba insatser av människor med god lokalkännedom krävs latenta resurser. För att organisationer i lokala civilsamhällen ska fylla en funktion i civil beredskap torde latenta resurser därför vara särskilt viktiga eftersom det innebär oplanerade och dramatiska händelser som kräver omedelbara insatser. För att latenta resurser ska kunna mobiliseras och användas krävs att det finns en uttalad eller outtalad beredskap i form av ett ömsesidigt åtagande bland medlemmar i organisationer och andra boende i lokalsamhället om att göra insatser vid en dramatisk händelse.

I lokalsamhällen finns det sällan någon formell eller uttalad planering för vem som förväntas röja vägar från stormfällen och hur det ska gå till. Istället finns traditioner och ömsesidiga förväntningar mellan människor om vilka som gör insatser och hur. Vidare sker inte sådana insatser i samverkan med kommunorganisationen. Dels för att det inte är möjligt att planera när de ska sättas in och dels för att det är viktigt att insatserna inte behöver föregås av beslut om personal eller kommunala resurser eftersom de ska komma till stånd så snart som möjligt för att göra vägar farbara eller se till att människor som bor ensligt får tillgång till mediciner och mat.

Denna analytiska åtskillnad mellan manifesta och latenta resurser är viktig eftersom de två formerna av resurser kräver olika metoder för att studeras. För att ge kunskap om vilka manifesta resurser som finns i det lokala civilsamhället krävs en god kartläggning av vilka organisationer som finns och vilken verksamhet de bedriver och vilka resurser de besitter. Utifrån den kunskap en kartläggning kan ge kan kommunorganisationen och ideella organisationer utarbeta goda samverkansformer och även stärka eller utveckla mer konkreta verksamheter som direkt knyter an till civil beredskap som exempelvis studiecirklar med ett fokus på just beredskapsfrågor.

För att ge kunskap om latenta resurser räcker inte en kartläggning av formella organisationer i lokala civilsamhällen. Det krävs också fördjupade studier av människor, relationer och nätverk i lokalsamhället så att även andra sociala konfigurationer än organisationer synliggörs. Det kan vara mer eller mindre beständiga nätverk och de ofta långvariga relationerna mellan individer och grupper som gör att de kan mobiliseras vid dramatiska och plötsliga händelser. Vidare krävs kunskap och förståelse för den dynamik som gör att latenta resurser kan frigöras.

Samverkansformer och den lokala dynamiken

För att göra bruk av civilsamhällets manifesta resurser krävs god kunskap om omfattningen av ideella organisationer i Norrtälje kommun, var de verkar och vilken struktur civilsamhället har, alltså i vilka fält som organisationerna verkar (idrott, fritid, sociala insatser, etc.). Genom att använda den s.k. ”Civilsamhälleskartan” kan studien ge detaljerad kunskap om de ideella

organisationernas omfattning och struktur i Norrtälje kommun. Kartläggningen ger ett underlag för kommunorganisationen att, i dialog med de organisationer i civilsamhället den vill samverka med, arbeta fram samverkansformer som blir produktiva för båda parter och som vilar på ömsesidig tillit.

För att göra bruk av de latenta resurser som finns ”förborgade” i lokala civilsamhällen krävs kunskap om formella organisationer som idrottsföreningar, församlingar och bygdegårdar. Förutom formella organisationer måste dock även de nätverk och informella relationer som finns ”bakom” dem synliggöras. Dessutom krävs kunskap om den lokala dynamik som gör att informella relationer, nätverk och enskilda boende är beredda att göra insatser med omedelbar verkan. Eftersom dessa insatser inte föregås av uttalade överenskommelser, upparbetade planer eller formella beslut är de beroende av relationer och sociala förhållanden som vuxit fram under lång tid och som vilar på ansvar, ömsesidig tillit och ömsesidiga behov.

Den fördjupande studien ger kunskap om vilka som ingår i dessa nätverk och relationer och hur informella relationer och nätverk förhåller sig till formella organisationer. Vidare krävs kunskap om den lokala dynamik som både tillgängliggör och reglerar de latenta resurserna. Den lokala dynamiken kan omfatta släktrelationer, tillgång till resurser (maskiner, fordon), ägande av mark, normativa föreställningar om ansvar och plikt, lokal förankring och vad platsen betyder för dem som bor där. Genom närvaro i och intervjuer med boenden i Bergshamra, Björkö och Söderby-Karl ger studien kunskap om organisationer, nätverk och relationer samt om den lokala dynamik som möjliggör latenta resurser.

Metod och material

För att genomföra studien har en detaljerad kartläggning av alla civilsamhällesorganisationer i Norrtälje kommun genomförts genom ”Civilsamhälleskartan”. Den visar omfattning, struktur, verksamhetsfält och geografisk hemvist för de civilsamhällesorganisationer som finns i Norrtälje kommun som är registrerade, har ett organisationsnummer och därför framträder i data från Statistiska centralbyrån (SCB).

Den fördjupade studien har genomförts i Bergshamra, Björkö och Söderby-Karl genom besök och intervjuer med boende. Sammantaget har 33 personer intervjuats och 25 intervjuer har genomförts.

	Män	Kvinnor	Totalt
Bergshamra	8	2	10
Björkö	6	6	12
Söderby-Karl	6	5	11
Totalt	20	13	33

Intervjuerna har genomförts i hemmet, i föreningslokal eller på arbetsplatser. Ingen intervju har gjorts digitalt, men en intervju har gjorts över telefon. Intervjuerna är semi-strukturerade och kretsar kring följande teman: Intervjupersonens position och förankring i lokalsamhället, det lokala föreningslivet, mobilisering vid plötsliga och dramatiska händelser, platsens betydelse och förhållandet till kommunorganisationen.

Förutom intervjuerna har de tre orterna besökts för deltagande observationer och samtal med även andra personer än intervjupersonerna. Så har t.ex. hembygdsföreningarna i Bergshamra, Björkö och Söderby-Karl besökts vilket gjort samtal med människor som är engagerade i dessa föreningar möjliga. Dessa och andra besök har bidragit till lokalkännedom och givit kunskap som inte ryms inom intervjuerna. Även annan empiri som kommer ur tidigare studier har använts som

referensmaterial för att fördjupa och validera tolkningen av intervjumaterialet i de fördjupade studierna.

Civilsamhälleskartan Norrtälje

Det organiserade, och formaliserade, civilsamhället i meningen organisationer som tilldelats organisationsnummer har kartlagts med hjälp av en metod som utvecklats inom ramen för projektet ”Civilsamhälleskartan” som är ett pågående samverkansprojekt mellan Centrum för civilsamhällesforskning (CCF) vid Marie Cederschiöld högskola och Nätverket – Idéburen sektor Skåne (Nätverket) och som möjliggör detaljerad kartläggning av civilsamhällesorganisationer och deras verksamheter på lokal nivå.

Metoden för att samla in detta empiriska material, som rör sig på organisationsnivå har utvecklats av Nätverket, sedan 2021 i samarbete med CCF, och har hittills resulterat i kartläggningar av Region Kronoberg (Larsson & Vega, 2021), Region Uppsala (Larsson, Åberg & Vega, 2025), delregionen Fyrbodal i Västra Götalandsregionen (2023) och Region Värmland (Åberg, Larsson & Vega, 2025). Kartläggningarna av regionala och lokala civilsamhällen genom denna metod samlas under det gemensamma namnet ”Civilsamhälleskartan”.

Kartläggningen rör det organiserade civilsamhället i Norrtälje kommun, utifrån registerdata hämtat från Statistiska centralbyrån (SCB) och deras företagsregister. Den data som kartläggningen baseras på hämtades vecka 3, år 2026. SCB uppdaterar statistiken varje vecka, vilket innebär att det kartläggningen visar är en ögonblicksbild även om de förändringar som sker i datan är små och de generella mönstren generellt är stabila över tid, något som visat sig i de olika kartläggningar (se ovan) som genomförts tidigare.

Formella, registrerade, organisationer med utgångspunkt i organisationsnumret

En organisation måste vara registrerad för att det ska vara möjligt att samla in statistisk data om den, samtidigt finns det i Sverige inget krav på att en civilsamhällesorganisation ska registrera sig. Men, om en organisation vill kunna öppna ett bankkonto eller hyra en lokal så behöver den ett organisationsnummer. Det krävs också vanligen för att ingå en kontraktsrelation med eller söka bidrag från exempelvis kommunorganisationen. När organisationen registreras tilldelas ett organisationsnummer och det fungerar som ett identifikationsnummer.

Det finns ett antal olika myndigheter som kan tilldela organisationsnummer (Skatteverket, 2023). Det är den myndighet som registrerar den juridiska personen vid bildandet eller när det uppstår en anledning att föra in organisationen i myndighetens register som tilldelar organisationsnumret.

Det är dessa organisationsnummer som har räknats under kartläggningen. Hur mycket information som finns lagrat under varje organisationsnummer varierar. Ju mer verksamhet en organisation har, ju större omsättning eller ju fler anställda organisationen har, desto mer information finns lagrad.

För att kunna skilja mellan olika typer av juridiska personer som ingår i organisationsnummerregistret finns där även uppgift om juridisk form. När en organisation registreras och tilldelas ett organisationsnummer så bestäms också dess juridiska form. Den bedömningen tar sin utgångspunkt i organisationens syfte och verksamhet. Skatteverkets indelning

efter juridisk form innehåller de vanligast förekommande juridiska organisationsformerna i Sverige. Indelningen innehåller, sedan 2013, 33 olika klasser (Skatteverket, 2022).

Den juridiska formen är en klassificering av organisationstyp och verksamhet som har upprättats och hålls uppdaterad av Skatteverket. Att det finns en uppdelning i olika organisationstyper underlättar analys och förståelse av hur olika verksamheter utvecklas och är därför viktig vid analyser kopplade till ekonomisk statistik. Den juridiska formen är också viktig för att kunna beskatta organisationen samt överföra information mellan myndigheter (SCB, 2014).

Sju av de juridiska formerna faller inom det som här talas om som det civila samhället (för mer om begreppsdefinitioner i relation till detta, se Åberg, Larsson & Vega, 2025).

Kartläggningens omfattning

Kartläggningen omfattar statistik över antalet civilsamhällesorganisationer, fördelat över de sju olika juridiska former (ideella föreningar, ekonomiska föreningar, bostadsrättsföreningar, samfälligheter, familjestiftelser, registrerade trossamfund samt övriga stiftelser och fonder) som räknas till det civila samhället. Verksamheterna delas också upp utifrån Kategori, Bransch och Huvudsyssla. Indelningen följer SCB:s klassificeringssystem för så kallade SNI-koder. Det står för Svensk Näringsgrensindelning och har egentligen främst utvecklats för att tillämpas på näringsverksamheter och organisationer som företag, myndigheter, banker, försäkringsbolag med flera. Det är en femsiffrig skala där varje siffra innebär ett steg i en allt mer detaljerad hierarki och som på det femte steget beskriver huvudsysslan som organisationen har angett (SCB, 2023). På den mest övergripande nivån finns det 21 kategorier. Branschnivån rymmer därefter 89 branscher. Vi hittar civilsamhällets organisationer i de allra flesta av de 21 kategorierna, men de överlägset flesta finns inom ett begränsat antal kategorier och därmed också branscher.

Kartläggningen omfattar också antalet arbetsställen, antal anställda i storleksklasser och omsättningsklasser. Den data som har bearbetats baseras på uppgifter från Skatteverket, Bolagsverket och andra källor som har sammanställs i ett dataregister tillhandahållet av SCB (SCB, 2022a; Bolagsverket, 2026).

Statistikens begränsningar

Som nämnts ovan omfattar kartläggningen de organisationer som har valt att registrera sig och därmed har fått ett organisationsnummer. Det betyder samtidigt att kartläggningen *inte* fångar alla de civilsamhällesorganisationer, sammanslutningar, nätverk och initiativ som inte är registrerade. Detta är en begränsning som är viktig att påpeka. Dessutom ryms i materialet en relativt stor andel ”okända” då många civilsamhällesorganisationer inte genomför den fullständiga registreringen där exempelvis huvudsyssla, etc. anges. Det krävs först när organisationen exempelvis behöver F-skattsedel (SCB, 2023).

För att en verksamhet ska kunna betala ut ersättning måste man registrera sig hos Skatteverket som arbetsgivare. Eftersom så många verksamheter och organisationer har eget intresse av att registreringen blir gjord på denna nivå så ger själva grundregistreringen inte upphov till stora mätfel. Men bland de många civilsamhällesorganisationer som inte har någon omsättning och som inte heller är aktuella för att till exempel bli arbetsgivare är det vanligt att registreringen inte blir fullständig. Det innebär för denna kartläggning att vi inte kan redovisa komplett information för sådana organisationer när datan ska brytas ner från juridisk form till kategori, bransch och huvudsyssla. Det saknas alltså en del uppgifter i registreringen och det är sannolikt först när behovet uppstår i en verksamhet att söka bidrag, öka sina kontakter mot en offentlig part eller när

en organisation hamnar i en situation där organisationen får en omsättning som registreringen blir fullständig (jfr Jordbruksverket, 2025).

Ovanstående är också en av anledningarna till varför merparten av föreliggande studie baseras på kvalitativt material där det är möjligt att gå utöver organisationsnivå och undersöka nätverk och mellanmänskliga relationer som inte syns i en studie baserad på kvantitativa data. Samtidigt ger en analys av civilsamhällets organisatoriska landskap på lokal nivå en bild av de organisatoriska nätverk som existerar, vilket utgör en del av den lokala infrastrukturen där också resurser – såväl manifesta som latenta – kanaliseras, organiseras och struktureras. Därför är denna organisationsfokuserade kartläggning en pusselbit i att bättre förstå hur lokalsamhällen agerar och interagerar med offentliga organisationer.

Det organiserade, registrerade civilsamhället i Norrtälje

Civilsamhällets juridiska former

Utifrån den data som hämtades från SCB:s Företagsregister under vecka 3 år 2026 finns det totalt 2 430 civilsamhällesorganisationer med sitt säte i Norrtälje kommun. Det är värt att notera att det i Norrtälje kommuns föreningsregister vid samma tidpunkt fanns 132 organisationer registrerade. Det är vanligt att det är en mycket begränsad del av det lokala civilsamhällets organisationer som synliggörs i ett kommunalt föreningsregister då det ofta utgår från organisationer som kommunen har någon form av formell relation till. Men, det är viktigt att notera för samtal om vilka röster som inkluderas och vilka sammanhang som nås när tvärsektoriell samverkan efterfrågas (jfr. Segnestam Larsson & Åberg, 2025).

Antalet civilsamhällesorganisationer kan också sättas i relation till befolkningsmängden för att få fram ett mått på organisationstäthet, alltså antalet organisationer per 1 000 invånare (se t.ex. Åberg, Larsson & Vega, 2025; Åberg, 2025). Norrtälje hade 66 832 invånare vid årsskiftet 2025/2026 och med 2 430 civilsamhällesorganisationer motsvarar det en organisationstäthet på drygt 36 organisationer per 1 000 invånare. Detta är en relativt hög siffra då motsvarande siffra för riket i stort var 25 organisationer år 2023 (Åberg, 2025). Norrtälje är med andra ord en kommun med ett rikt organisationsliv.

De 2 430 civilsamhällesorganisationer som finns i Norrtälje kommun sorteras under någon av de sju juridiska former som definierar en civilsamhällesorganisation, vilket framgår av tabell 1. Tabellen redovisar också de juridiska formernas andelar i procent samt i jämförelse med Sverige som helhet.

Bolag efter juridisk form	**Antal**	**Procent**	**Genomsnittlig andel Sverige, procent**[1]
Ideella föreningar	1 197	49	62
Samfälligheter	822	34	14
Bostadsrättsföreningar	213	9	13
Ekonomiska föreningar	104	4	1
Övriga stiftelser och fonder	59	2	8
Registrerade trossamfund	23	1	2
Familjestiftelser	12	-	-
Totalt	**2 430**	**99**	**100**

[1] Jämförelsesiffrorna har hämtats från SCB (2022b).

Tabell 1. Bolag utifrån juridisk form i Norrtälje kommun efter antal, procentandel och i jämförelse med Sverige.

Av tabellen framgår att Norrtälje kommun delvis avviker från hur de olika juridiska formerna fördelas jämfört med Sverige i övrigt. Andelen Övriga stiftelser och fonder, Ideella föreningar och Bostadsrättsföreningar är lägre medan andelen Samfälligheter och Ekonomiska föreningar är avsevärt högre än i Sverige generellt.

Nedan följer en genomgång och beskrivning av de olika juridiska formerna samt hur civilsamhällets organisationer fördelas inom dessa (för ytterligare fördjupning om civilsamhällets juridiska former, se till exempel Prop. 2009/10:55).

Ideella föreningar

Den största gruppen, 49 procent, av civilsamhällesorganisationerna i Norrtälje kommun utgörs av ideella föreningar som ofta är det som avses när det talas om det organiserade civilsamhället. Denna organisationsform kännetecknas av att föreningen är demokratiskt uppbyggd, där årsmötet är det högsta beslutande organet och en styrelse leder arbetet mellan årsmötena. Dessutom förväntas den ideella föreningen vara öppen för alla som delar verksamhetens intressen, där de har möjlighet att bli medlemmar och inom föreningen utöva demokratisk påverkan.

Det är bland de ideella föreningarna som vi finner det breda föreningslivet med idrott, kultur, friluftsliv, studieförbund, humanitära organisationer och rättighetsorganisationer med flera. Generellt är de vanligast förekommande branscherna bland ideella föreningar intresseorganisationer och religiösa samfund, sport-, fritids- och nöjesanläggningar samt konstnärlig-, kulturell- och underhållningsverksamhet.

Samfälligheter

Samfälligheter utgör hela 34 procent av det totala antalet civilsamhällesorganisationer i Norrtälje kommun. Det innebär att det är en betydligt vanligare organisationsform i Norrtälje kommun än genomsnittet i Sverige, vilket har att göra med de lokalsamhällen som ingår i kommunen. En samfällighet består av mark, anläggningar, rättigheter med mera som gemensamt tillhör flera fastigheter. Det kan vara en vägförening som har till uppgift att förvalta och underhålla en enskild väg, eller en dikesförening som underhåller och förvaltar gemensamma vattenanläggningar. Givet en samfällighets syfte är denna juridiska form vanligare i landsbygder än i städer, precis som att bostadsrättsföreningar å andra sidan är vanligare i städer (se nedan). Då det är en väsentligt större andel av befolkningen i Norrtälje kommun än i Sverige generellt[2] som bor i landsbygder är det inte förvånande att samfälligheter också är vanligare här.

Ibland glöms den här typen av organisation bort när man talar om det organiserade civilsamhällets mervärden, men i samfälligheterna kan det skapas förutsättningar för människor som delar ett geografiskt sammanhang att bygga långvariga relationer och med tanke på den relativa omfattningen av denna organisationsform i Norrtälje är detta än mer centralt.

Bostadsrättsföreningar

Den tredje vanligast juridiska formen både nationellt och i Norrtälje är bostadsrättsföreningar med 213 föreningar, vilket motsvarar 9 procent av det totala antalet civilsamhällesorganisationer. En bostadsrättsförening organiserar människor som innehar bostadsrätter, vanligen bostadslägenheter, uppförda i en fastighet som ägs gemensamt. Det är en form av ekonomisk förening av typen kooperativ, där ändamålet är att upplåta lägenheter i föreningens flerbostadshus eller hela småhus, med bostadsrätt. Bostadsrätten är en vanlig boendeform i Sverige och till viss del i övriga Skandinavien och förekommer främst i städer.

[2] I Norrtälje kommun bor 32,5 % av befolkningen på landsbygden medan samma siffra för hela Sverige är 12,2 % (SCB, 2026).

Ekonomiska föreningar

En ideell förening och en ekonomisk förening skiljer sig åt på så vis att en ekonomisk förening har som syfte att verka för sina medlemmars ekonomiska intressen genom en ekonomiskt inriktad verksamhet. Det innebär att medlemmarna ska få ett ekonomiskt utbyte av att vara medlem i föreningen. Sådant ekonomiskt utbyte kan till exempel handla om en anställning, ett bättre pris eller sänkta kostnader. Föreningen kan också främja andra intressen än rent ekonomiska, så länge som det ekonomiska intresset dominerar.

Medlemmarna förväntas också delta i den ekonomiska verksamheten men det kan ske på olika sätt. Deltagandet kan vara till exempel som konsumenter eller som leverantörer, genom att jobba i verksamheten, ta uppdrag via föreningen, eller genom att använda sig av föreningens tjänster på andra sätt.

Medlemmarna är emellertid inte ekonomiskt ansvariga för föreningen. Det medlemmarna riskerar är egentligen bara medlemsinsatsen. Ekonomiska föreningar kan också variera mycket både gällande form och verksamhet. En del ekonomiska föreningar bedrivs i princip som stora företag och skulle förmodligen inte räknas in i det som allmänheten beskriver som en civilsamhällesorganisation, medan andra är mindre och är mer lika ideella föreningar till sin form. Här är statistiken ett något trubbigt verktyg som inte skiljer dessa olika typer av ekonomiska föreningar från varandra.

De ekonomiska föreningarna motsvarar drygt 4 procent av civilsamhällesorganisationerna i Norrtälje, men deras omsättning är ofta mycket högre än i de flesta andra juridiska former vilket gör att de trots sin relativa litenhet slår igenom när det till exempel gäller den totala omsättningen i civilsamhället.

Bostadsrättsföreningar är en form av ekonomisk förening. Men i statistiken särredovisar man ofta dem, så även i denna rapport.

Övriga Stiftelser och fonder

I Norrtälje kommun finns det ett mindre antal stiftelser än genomsnittet i landet – 2 respektive 8 procent av de registrerade civilsamhällesorganisationerna. Till skillnad från föreningar och bolag har den juridiska formen stiftelse vare sig medlemmar eller ägare utan äger i princip sig själv. En stiftelse förvaltar en ekonomisk förmögenhet som en eller flera fysiska eller juridiska personer (stiftare) har avsatt för ett särskilt ändamål. En stiftelse står under tillsyn av länsstyrelsen och förvaltas av en styrelse.

Familjestiftelser är en egen underkategori i SCB:s kategorisering. En familjestiftelse är en stiftelse som enbart får använda sina tillgångar till förmån för de som är del av en specifik släkt eller flera specifika släkter. Denna typ av stiftelse var vanlig i början på 1900-talet men har närapå försvunnit eftersom det är en juridisk form som är ogynnsam ur skattesynpunkt. Det finns tolv familjestiftelser i Norrtälje kommun.

Registrerade trossamfund

Inom den juridiska formen Registrerade trossamfund hittar vi bland annat Svenska kyrkan som är den civilsamhällesorganisation med flest antal medlemmar i Sverige, ca 5,4 miljoner. När Svenska kyrkan skildes från staten år 2000, ökade det totala medlemsantalet i svenska civilsamhällesorganisationer också tydligt i statistiken och detsamma gällde antalet anställda. Som juridisk form utgör emellertid trossamfunden endast knappt 1 procent av antalet civilsamhällesorganisationer i Norrtälje, vilket är i linje med data på nationell nivå. Det beror i första hand på hur Svenska kyrkan är organiserad, där varje stift räknas som en juridisk person. Alla församlingar och kyrkor som finns inom stiftet inkluderas i samma organisationsnummer. Svenska kyrkan består av 13 stift, som i sin tur samlar totalt 1 288 församlingar under sig (ytterligare ett 30-tal församlingar finns utomlands).

Man bör notera att siffrorna rörande registrerade trossamfund bara gäller organisationer som är registrerade som trossamfund. Men, det finns också många civilsamhällesorganisationer som bedriver religiös verksamhet men som inte är registrerade som trossamfund.

Anställda och omsättning i civilsamhället i Norrtälje kommun

När vi nu undersökt hur många civilsamhällesorganisationer som finns i kommunen och hur de fördelar sig mellan olika juridiska former ska vi istället vända blicken mot hur många anställda som finns inom dessa organisationer och vad vi kan säga om deras ekonomiska omsättning.

Det civila samhällets organisationer tas inte ofta upp som en arbetsgivare. De flesta civilsamhällesorganisationer i såväl Norrtälje som i Sverige som helhet drivs också helt ideellt med hjälp av ideella krafter. Trots detta finns också många som är anställda i civilsamhället och anställd personal är förstås ofta en viktig grund för att administrera de som arbetar ideellt eller för att skapa förutsättningar för att koordinera och rikta det ideella engagemanget.

För att få en bild av hur många anställda som finns i civilsamhällets organisationer i Norrtälje kan vi först konstatera att det i början av 2026 fanns 794 arbetsställen i civilsamhällets organisationer. En verksamhet räknas som ett arbetsställe när organisationen registrerar sig för moms, F-skatt eller som arbetsgivare. Det innebär i sig inte att ett ”arbetsställe” har anställda och vi kommer nu att gå vidare för att närmare undersöka antalet anställda i civilsamhällets organisationer och detta syns nedan i Tabell 2.

Antal anställda	Antal organisationer	Lägsta möjliga antal anställda	Högsta möjliga antal anställda
0 anställda	2286	0	0
1-4 anställda	94	94	376
5-9 anställda	28	140	252
10-19 anställda	14	140	266
20-49 anställda	3	60	147
50-99 anställda	3	150	297
100-199 anställda	2	200	398
Totalt	**2430**	**784**	**1736**

Tabell 2. Antal anställda efter storleksklasser.

Den information som finns tillgänglig i datan från SCB visar antalet anställda i storleksklasser: 1-4 anställda, 5-9 anställda, osv. Det betyder att vi inte kan säga exakt hur många anställda som finns utan för varje storleksklass får vi ett lägsta- och ett högsta värde. Om t.ex. alla 94 organisationer som har 1-4 anställda har en anställd skulle totalen i den gruppen bli 94, om alla dessa organisationer istället har fyra anställda skulle totalen istället bli 376. Därför vet vi att det är någonstans mellan 94 och 376 personer som arbetar inom de organisationer som har 1-4 anställda, och så fortsätter det för varje storleksklass. Först bör vi emellertid notera att lejonparten av civilsamhällets organisationer i Norrtälje, likväl som i Sverige som helhet, är helt ideellt baserade och har alltså inga anställda alls. I Norrtälje kommun har 94 procent av civilsamhällets organisationer 0 anställda. Samtidigt ska inte civilsamhällets organisationer glömmas bort som arbetsgivare. Av tabell 2 ovan framgår att mellan 784 och 1736 individer har sin huvudsakliga försörjning från civilsamhällets organisationer i Norrtälje. Om man tar fram ett medelvärde av detta kan antalet anställda i Norrtälje uppskattas till cirka 1 260 personer. Det kan dock vara en något hög siffra då många i kategorin 1-4 anställda tenderar att snarare ha 1 än 4 anställda, baserat på tidigare studier från andra regioner i

Sverige (Lindell, 2023). Oavsett det uppbär fler än tusen personer i Norrtälje sin försörjning genom civilsamhällets organisationer.

Om vi vänder blicken mot civilsamhällesorganisationernas ekonomiska omsättning så kan vi börja med att konstatera att den absolut största delen av de registrerade organisationerna, 82 procent eller 1 988 organisationer, inte har någon omsättning alls. De har alltså inga ekonomiska aktiviteter alls och bygger därmed helt och hållet sina verksamheter kring ideella insatser.

Om vi då tittar på omsättningen bland de kvarvarande 18 procenten (442 organisationer) så fördelar de sig enligt Diagram 1 nedan.

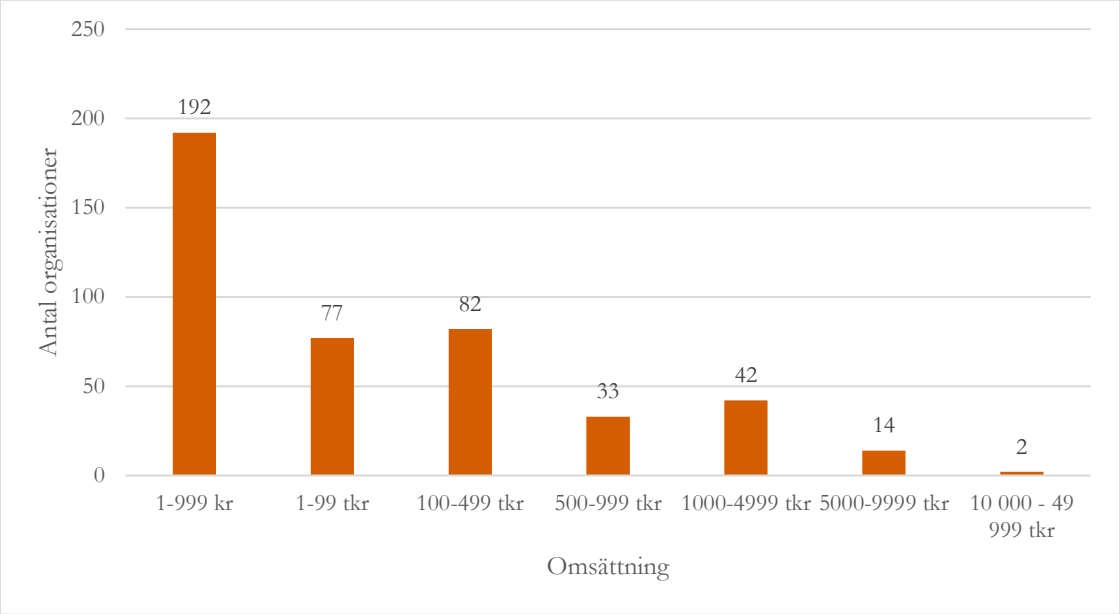

Diagram 1. Civilsamhällets organisationers ekonomiska omsättning i Norrtälje kommun.

Det framgår tydligt att även bland den mindre del organisationer som har någon ekonomisk ersättning så har lejonparten en omsättning som understiger 1 000 kr det senaste året. 250 organisationer (10 procent) i Norrtälje kommun har en omsättning på mer än 1 000 kr och två organisationer har en omsättning på mellan 10 och 50 miljoner kronor.

Vad gör organisationerna?

Vi har nu visat olika sätt att teckna omfattningen på det civila samhällets organisationslandskap i Norrtälje kommun. Men, vad uppger då dessa organisationer att de sysslar med? I insamlad statistik finns uppgifter om detta på olika detaljnivåer och vi ska här titta närmare också på detta.

Först bör det noteras att en relativt stor andel av organisationerna inte har lämnat uppgifter kring sin huvudsyssla vilket placerar dem i kategorin ”Okänd”. Nedan ska vi emellertid närmare undersöka de som faktiskt går att placera i någon av de kategorier som finns tillgängliga i SCB:s data.

Som nämnts ovan delas verksamheterna upp i olika grader av finmaskighet i SCB:s klassificeringssystem, utifrån så kallade SNI-koder. På den mest övergripande nivån finns 21 olika kategorier och, precis som gäller generellt i Sverige, finner vi Norrtäljes civilsamhällesorganisationer representerade i de allra flesta. Dock återfinns de flesta organisationerna i några få kategorier, som vi kan se i diagram 2 nedan.

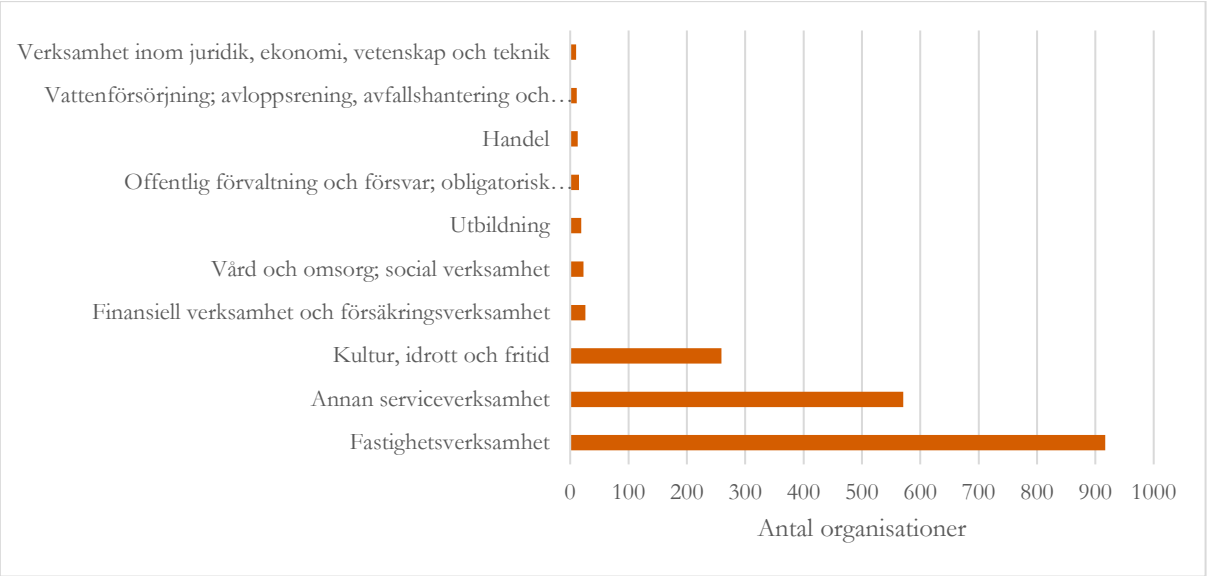

Diagram 2. Civilsamhällets organisationers verksamheter på kategorinivå.

Till att börja med ser vi här en återkommande svårighet med den tillgängliga statistiken. Precis som att ett antal organisationer hamnar i kategorin ”Okänd” så är den näst största gruppen organisationer verksamma i kategorin ”Annan serviceverksamhet”, vilket inte heller ger mycket information om vad de gör (95 % av dessa är ideella föreningar). Utöver det är ”Fastighetsverksamhet” den kategori som flest organisationer är verksamma inom. Vid en närmare titt på vilka juridiska former de organisationerna har så består drygt 94 procent av samfälligheter (71 %) och bostadsrättsföreningar (23 %), vilket är föga förvånande.

Efter kategorin ”Fastighetsverksamhet” är ”Kultur, idrott och fritid” den kategori som flest civilsamhällesorganisationer är verksamma inom. 250 av de 259 organisationer som faller inom denna kategori är ideella föreningar. Det är alltså här vi finner det som gärna talas om som det breda föreningslivet och vi ska titta lite närmare på verksamheterna inom denna juridiska form.

Ideella föreningars verksamheter

Vi börjar återigen på kategorinivå. Som tidigare nämnts finns det i Norrtälje kommun 1 197 ideella föreningar. 307 av dessa har ”Ingen uppgift” registrerat på kategorinivå och 545 hamnar i ”Annan serviceverksamhet”. När vi räknar bort dessa grupper återstår 345 organisationer. Drygt 72 procent av dessa, eller 250 organisationer, återfinns i kategorin ”Kultur, idrott och fritid”. Om vi bryter ner denna kategori ytterligare så fördelar sig dessa 250 organisationer på 11 olika branscher, vilket diagram 3 nedan visar.

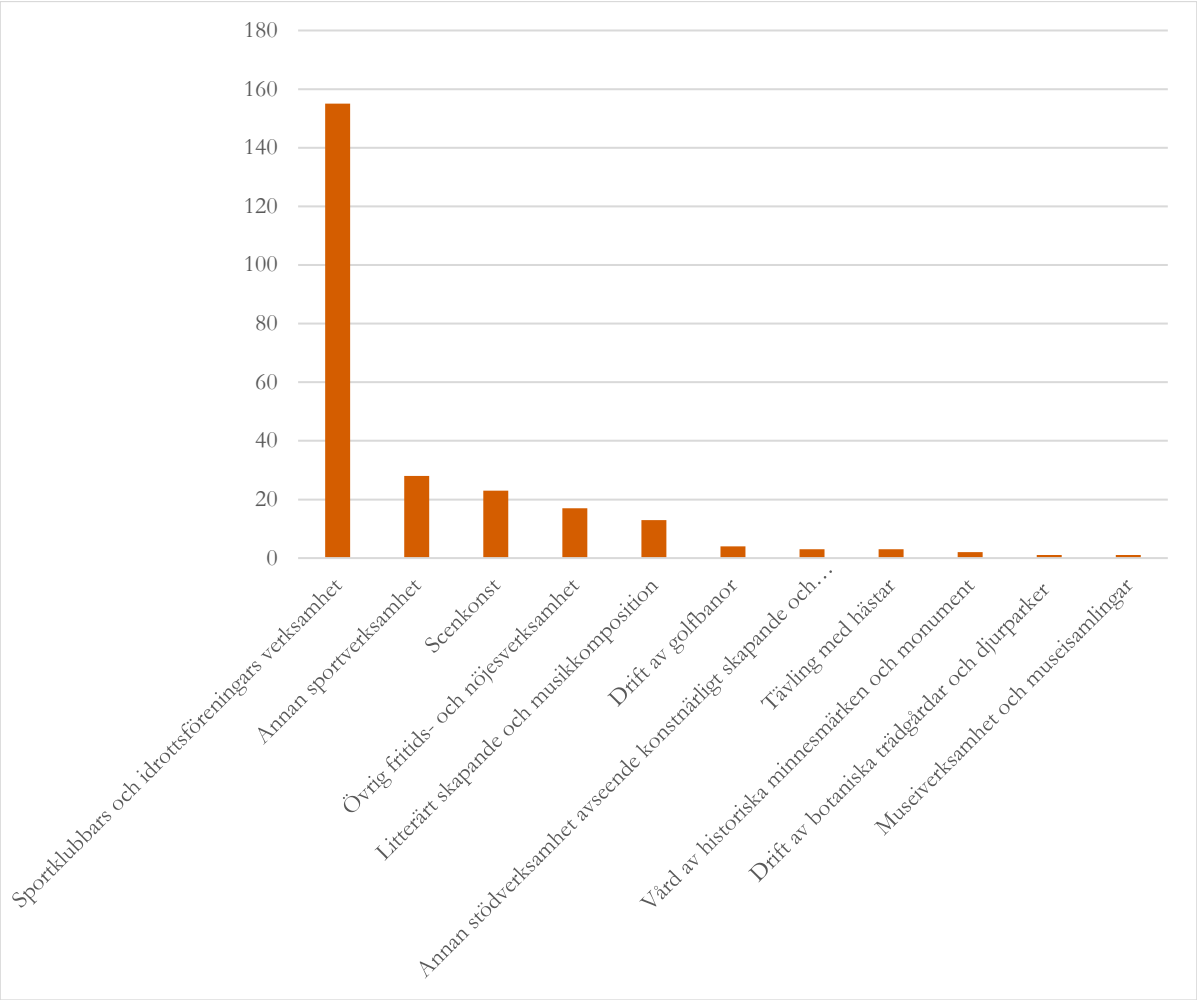

Diagram 3. Ideella föreningars verksamheter på branschnivå inom kategorin "Kultur, idrott och fritid".

Diagram 3 visar att idrotten står för lejonparten av de ideella föreningarnas verksamheter men vi återfinner här också branscher som kan hänföras till kultur och även sådant som handlar om att vårda lokalområdet och förvalta bygdens tradition och historia. Detta är också något som återkommer i nedanstående fördjupande studie där vi kliver förbi statistik och siffror för att utröna vilka betydelser lokala civilsamhällen har och vilka funktioner de fyller på de platser där de är verksamma.

Den fördjupade studien

Organisationer

För att undersöka lokala civilsamhällen på landsbygden är en första insats att kartlägga och söka upp formella organisationer som t.ex. idrottsföreningar, bygdegårdar, församlingar och LRFs lokalavdelningar. Sådana organisationer är viktiga eftersom de utgör samlingspunkter för dem som bor i lokalsamhället och för att de har planerad verksamhet och kan föra lokalsamhällets talan inför kommunorganisationen och myndigheter.

Vidare visar både kvantitativa och kvalitativa studier att organisationer är mer integrerade i det lokala civilsamhället på landsbygden än i storstäder (se t.ex. Åberg, m. fl., 2024; von Essen & Vamstad, 2026). Resultat från befolkningsundersökningar av ideellt arbete visar att i lokalsamhällen på landsbygden arbetar människor oftare ideellt i mer än en organisation (Lundberg, m.fl., 2025). Eftersom människor gör ideella insatser i flera ideella organisationer inom lokala civilsamhällen på landsbygden finns det skäl att anta att de håller samman de ideella organisationerna men också utgör en lokal infrastruktur som håller samman lokalsamhället.

Civilsamhälleskartan ger god kunskap om de ideella organisationer som är representerade i Bergshamra, Björkö och Söderby-Karl. Men den visar inte i vilken mån de har sin verksamhet på dessa platser och inte vilken omfattning verksamheten har. Vidare visar inte Civilsamhälleskartan om de organisationer som är belägna på dessa platser fyller en bredare och kanske helt annan funktion än den uttalade verksamheten. Denna sista aspekt är viktig eftersom landsbygden ofta har en glesare infrastruktur och präglas av långa avstånd vilket gör att ideella organisationer på landsbygden förändras eller ”hybridiseras” eftersom de vid sidan av sin ordinarie verksamhet ofta också tar hänsyn till lokalsamhällets behov (Evers, 2008). Att organisationer i det lokala civilsamhället går samman för att driva en bensinmack eller anlägga ett utegym är exempel på sådan hybridisering (Åberg, m.fl., 2024).

Även på de platser som ingår i den fördjupade undersökningen har organisationer samarbetat för att stödja lokalsamhället. Förutom utställningar och historisk dokumentation av socknen erbjuder Erikskulle som är hembygdsgården i Söderby-Karl pubkvällar, loppmarknad, midsommarfirande och samarbetar med en idrottsförening för att genomföra ett långdistanslopp. På ett liknande sätt fyller Equmenia församlingen i Bergshamra flera funktioner. För en del av medlemmarna är det en gudstjänstfirande församling, men för en bredare grupp av medlemmar och boende i Bergshamra är församlingshuset en mötesplats och erbjuder välbesökta temakvällar. Föreningar som dessa tar alltså ansvar för det sociala livet i bredare mening på dessa platser. En man som bor på Björkö uttrycker detta på följande sätt:

> Det har varit midsommarfester och julfester och sådana här saker. Det är ju olika föreningar som har ordnat liksom. Så att hur det skulle ordnas och hur det skulle gå till om de inte fanns. Det kan man ju fundera på liksom. Så jag tycker nog det är viktigt, absolut.

Även organisationer som formellt har upplösts kan fortsätta att fylla en funktion. LRFs lokalavdelning i Söderby-Karl är formellt upplöst eftersom LRF har minskat antalet lokalavdelningar samt att antalet verksamma bönder drastiskt har minskat i Söderby-Karl. Trots det fyller lokalavdelningen fortfarande en funktion på så sätt att de personer som har utgjort dess styrelse och/eller varit aktiva medlemmar fortsätter att mötas för att resonera om gemensamma angelägenheter och vidmakthålla de nätverk som vuxit fram mellan dem (se också Cras, m.fl., 2022).

Även vägföreningar och samfälligheter är organisationer som ingår i det lokala civilsamhället, men de har inte ett öppet medlemskap och har därför inte samma offentlighet som idrottsföreningar och bygdegårdar. Det är ju endast markägare eller de vars fastigheter ligger i anslutning till den väg som förvaltas av vägföreningen som kan vara medlemmar. Därmed kan samfälligheter och vägföreningar fylla andra funktioner än ideella föreningar med öppet medlemskap, t.ex. kan de besitta latenta resurser. Om en väg plötsligt står under vatten eller om det fallit träd över vägen är det vägföreningens medlemmar som gör akuta och direkta insatser eftersom det är de som berörs och har ansvar för vägen. Det är de, ofta outtalade, ömsesidiga överenskommelserna och tillit inom dessa nätverk som gör att det inte krävs avtal, beslut eller planer för att de ska hantera akuta situationer. På de platser som ingår i den fördjupade studien finns det exempel på att vägföreningar och samfälligheter mobiliserar latenta resurser, så t.ex. i Söderby-Karl under stormen Johannes som drabbade Norrtälje kommun under mellandagarna 2025.

Nätverk

Vid sidan av formella organisationer finns det också nätverk på de platser som ingår i den fördjupade studien. Ett exempel på detta är de fem kvinnor som gick samman i Söderby-Karl för att ”rädda” Klockargården. Ett rykte gjorde gällande att församlingen hade planer på att sälja Klockargården som ligger i anslutning till kyrkan i Söderby-Karl. Den kvinna som tog initiativ till det nätverk som bildades berättar om vad som fick henne att agera.

> Klockargården blev ju ett projekt för att... Jag fick höra ett rykte om att man ville sälja Klockargården. Det var en gammal kollega till mig som hade varit på jullunch hos en man i Lohärad som hade under lunchen sagt att vi ska sälja Klockargården. Då hade min gamla svärmors svåger vänt sig till min gamla kollega och sagt att vad säger söderbykarlarna om det? Några veckor efter jul ringde Birgitta till mig och berättade. Ja, vad säger ni? Jag sa att jag aldrig hört talas om det. Då gjorde vi ett upprop.

För att hindra att församlingen skulle sälja Klockargården tog hon kontakt med fyra andra kvinnor och tillsammans bildade de ett nätverk som erbjöd sig att öppna Klockargården för lokalbefolkningen som social mötesplats och bedriva verksamhet en gång i veckan. Svenska kyrkans församling i Söderby-Karl accepterade erbjudandet och nu fungerar Klockargården i enlighet med det erbjudandet.

Denna mobilisering kunde komma till stånd eftersom det sedan länge fanns ett missnöje med hur kommunorganisationen hade behandlat Söderby-Karl, inte minst eftersom den hade stängt den lokala skolan ett antal år tidigare. Hon fortsätter sin berättelse om hur nätverket kom till.

> … vi är fem tjejer som håller på där nere, //…//, och vi påpekade till exempel att kommunen inte har något konsekvenstänkande. Jaha, om vi stänger en skola, om vi stänger ett dagis, vad händer med bygden?

Nätverket kommer alltså till stånd som en reaktion *mot* kommunorganisationen. Detta är ett viktigt resultat eftersom det visar att resurser kan mobiliseras lokalt, men inte för att det sker samverkan med kommunorganisationen utan tvärtom för att det finns ett motstånd mot kommunorganisationen. Liknande exempel återkommer regelbundet i liknande studier (se t.ex. von Essen & Åberg, 2025).

Intervjupersonen berättar att hon och de fyra andra kvinnorna som utgör nätverket i Söderby-Karl har roller i olika föreningar.

> Och då är det jag från Erikskulle. Sen har vi XXX. Hon är från, vad ska man säga, hon är Skogsstyrelsen. Hon är med på de flesta ställena. Sen har vi YYY. Hon är från LRF. ZZZ, Röda Korset. Vilken har vi mer? Alla är i någon förening.

Detta är en viktig aspekt eftersom det visar på att personer både går mellan olika organisationer, men också mellan nätverk och formella organisationer. Därmed kan de utgöra en infrastruktur för lokalsamhället men också använda de resurser som finns i organisationerna när de verkar i nätverket.

Jaktlagen kan också förstås som en form av nätverk eftersom de inte är organisationer i formell mening, därmed passar uttrycket "organisering" bättre än "organisation". Samtidigt är de som ingår i jaktlagen beständiga i den meningen att de utgörs av markägarna, vänner och inbjudna deltagare. Jaktlagen är därmed viktiga, både för att de tar ansvar för lokalsamhällets behov av att hålla borta vildsvin, men också för att förstå den informella sociala infrastruktur som växer fram mellan människor och organisationer. En man som bor på Björkö talar om jaktlagen och hur viktiga de är.

> Jaktlagen är ofta en väldigt viktig typ av organisation. Även om det på vissa sätt funkar på lite annat sätt. Alltså man blir inte invald. Det är inte den typen av... Utan det är ju markbaserat. Men jaktlagen är ofta väldigt viktiga i en bygd också.

Relationer

Latenta resurser frigörs också när boende i lokalsamhället agerar tillsammans vid plötsliga och dramatiska händelser. Inte för att är de medlemmar i organisationer i första hand utan för att de har långvariga relationer med varandra som är förpliktande och som de har nytta av. När en man berättade om hur stormen Alfrida drabbade Björkö ger han exempel på hur sådana relationer kan mobilisera latenta resurser.

> Jag hade ju några stora, ett större träd och en stor syrén som hade då knäckts och låg över vägen. Så jag gick ju då och skulle få igång motorsågen och den jäveln startade ju inte förstås. Så jag stod där och handjagade stora syrenen och en ask som hade gått för att, du vet, räddningstjänstens bilar skulle ju kunna komma fram. Men då var ju grabbarna här nere, hantverkarna här nere. De var ju ute tidigt på morgonen med motorsågar och liksom röjde ända upp till Älmsta. Men det blir liksom det att då är det grannarna runtikring som bara går ut och gör liksom.

Dessa relationer bärs förstås upp av att de ger ömsesidig nytta och kan på så sätt tolkas som uttryck för en slags utbytesekonomi. Men de har också en moralisk dimension och är på så vis uppfordrande och till och med förpliktande. Den moraliska dimensionen kommer sig av att relationerna har etablerats och respekterats under lång tid, ibland under flera generationer vilket en man i Söderby-Karl beskriver på följande sätt när han får frågan om det är självklart för dem att gå samman och lösa problem tillsammans.

> Ja, men så är det ju. Ett uppbyggt kontaktnät under generationer som vi nyttjar oss utav. Precis. Inom alla branscher som vi anser vara nödvändiga.

För både lantbrukare och skogsbönder är det av avgörande betydelse att man hjälper varandra med arbetsinsatser och fordon när så krävs. Bryter man de överenskommelser som ofta outtalat reglerar dessa relationer har man både avsagt sig hjälp när man själv behöver den och förlorat sitt anseende och status i lokalsamhället. I intervjuerna är det tydligt att brott mot de överenskommelser om ömsesidig hjälp som är integrerade i relationerna både ger materiella och moraliska förluster.

Det är alltså fråga om täta nätverk som hålls samman av hög tillit till varandra och gemensamma värderingar. Därmed lagras socialt kapital i dessa relationer som är en resurs som kan användas vid särskilda och dramatiska händelser (Coleman, 1988).

Att, ofta hävdvunna, relationer ger markägare och boende i lokalsamhällena tillgång till latenta resurser som de själva kontrollerar gör dem mindre beroende av myndigheter och kommunorganisationen. Några av de intervjupersoner som ingår i sådana relationer är därför

mycket frågande inför vad de ska ha kommunorganisationen till. Det innebär inte att de är i konflikt med kommunorganisationen på samma sätt som nätverket i Söderby-Karl, de är snarare ointresserade av att ha någon relation alls till kommunorganisationen. En man som bor på Björkö ger uttryck för detta när han berättar om hur de agerar vid stormar.

> Ja, kommunen finns ju inte här alls. Utan det är ju Vattenfall som kommer i sådana fall. Det är ju dem man får ringa till. Om det gäller just att det är strömavbrott. Men vi har ju mycket mark. Alltså min släkt har mycket mark. Och det är ju jättestora skador när de här, när de här stormarna kommer. Och då är det ju, det är ju vi liksom. Som måste ut med motorsågarna. Och såga upp det och ta hand om det. Och sen får man anlita andra som man känner. Som har traktor och som är duktiga i skogen.

Sammantaget visar den fördjupade studien av Bergshamra, Björkö och Söderby-Karl att en kartläggning av föreningslivet ger kunskap om vilka organisationer som finns i lokalsamhället, den verksamhet de bedriver och hur aktiva de är. Studerar man dessa platser på djupet framträder också de nätverk som växer fram mellan organisationerna och har skiftande beständighet, men också relationer som finns mellan enskilda individer, både markägare och andra boende, som aktualiseras när plötsliga och dramatiska händelser inträffar som kräver omedelbara insatser. De som bor i lokalsamhället rör sig mellan dessa tre typer av sociala konfigurationer. De som är uppvuxna i lokalsamhället och har föregåtts av tidigare generationer som också bott där får ofta framträdande positioner i organisationer, men det är också ofta de som har varaktiga relationer till andra personer.

Eftersom den lokala infrastrukturen är informell och ofta hävdvunnen fördelas makt och resurser ojämnt bland de boende. De som ingår i organisationer, nätverk och relationer bildar en tät social ordning medan de som inte ingår i dem gärna exkluderas och blir mer perifera. Det gör att det sociala kapital som finns i dessa täta relationer snarare är ett sammanbindande än ett överbryggande socialt kapital (jfr Lin, 2001; Putnam, 1992, 2000; Vogel et al., 2003). Det gör att de som accepteras i de sociala relationerna kan dra nytta av det sociala kapitalet medan de som står utanför gärna exkluderas.

Innanförskap och nyinflyttade

På de tre platser som ingår i den fördjupade studien struktureras det lokala civilsamhället på det sätt som beskrivs tidigare i denna text, vilket innebär att de utgörs av organisationer, nätverk och relationer. Som antyddes i det avsnitt som handlade om relationer innebär det att vissa av dem som bor i lokalsamhället kommer vara mer inkluderade i det lokala civilsamhället än vad andra är. Det finns skäl att beskriva och diskutera denna sida av det lokala civilsamhällets infrastruktur eftersom den dynamik som åstadkommer ett innanförskap och att vissa boende tenderar att exkluderas kan skapa problem för det lokala civilsamhället.

Syftet med att använda uttrycket "innanförskap" är att betona att det är fråga om en grupp boende som utgör en slags inre och informell social förtätning och som skapar ett sammanbindande socialt kapital. Ofta omedvetet och oavsiktligt exkluderar denna grupp de boende som inte har samma historiska förankring eftersom de är nyinflyttade eller av andra skäl inte passar in i den kultur som vuxit fram i lokalsamhället.

Problem med nyrekrytering

I Söderby-Karl fins endast några få aktiva föreningar. Mest aktiv är hembygdsföreningen Erikskulle, men det finns också en idrottsförening och en Röda kors-grupp. Förutom att Svenska kyrkan genom Roslagens östra kontrakt är representerat är också det nätverk som tagit över Klockargården verksamt i Söderby-Karl. Dessa föreningar har alla behov av att rekrytera nya medlemmar, aktiva deltagare och personer som kan arbeta ideellt. Lokalsamhället är dock uppdelat

så att en del av dem som bor där ingår i det vi kallar innanförskapet medan andra inte gör det. Det är viktigt att understryka att det inte nödvändigtvis kommer sig av att någon har haft avsikten att exkludera någon. Tvärtom talar en del intervjupersoner om att de gärna skulle vilja att "nyinflyttade" också engagerar sig på något sätt vilket kommer till uttryck när en man som bor i Söderby-Karl får frågan om det är lätt att få folk att ställa upp, "*Nej, tyvärr inte. Och det är svårt att få med... Folk att jobba ideellt liksom. Folk har så mycket för sig idag. Det tycker de i alla fall*". Det kan vara att gå med i idrottsföreningen, delta i verksamheten i Klockargården eller göra insatser i hembygdsföreningen.

Ett uttryck för denna skiktning mellan innanförskap och nyinflyttade är att det var lätt att få kontakt med intervjupersoner som är en del av innanförskapet, men mycket svårt att komma i kontakt med intervjupersoner bland dem som betecknades som nyinflyttade. Bland intervjupersonerna från Söderby-Karl finns det därför inte någon som betecknas som nyinflyttad, alla som intervjuats i det lokalsamhället är en del av innanförskapet. Det innebär att det inte finns någon som kan beskriva hur det är att försöka ta sig in i föreningslivet och de relationer som växer fram inom det.

Frågan är då om denna skiktning kommer sig av att det krävs en lokal förankring och att man identifierar sig med lokalsamhället för att man ska engagera sig i det lokala civilsamhället. Det skulle i så fall förklara varför de nyinflyttade mer sällan är engagerade i det lokala föreningslivet. Eller om det också är så att det finns sociala trösklar som gör det onödigt svårt för de nyinflyttade att engagera sig. Intervjuerna kan inte ge svar på denna fråga, utan kan bara konstatera att skiktningen mellan de som ingår i innanförskapet och de nyinflyttade utgör ett problem för föreningslivet i Söderby-Karl.

Relationer och praktisk nytta

Att alla inte blir en del av, eller kanske inte ens släpps in i, innanförskapet har dock också en aspekt som handlar om praktisk och materiell nytta. Det kan ligga nära till hands att förklara skiktningen mellan de som hör till och de som exkluderas ur lokalsamhället genom att hänvisa till lokalpatriotism och ovilja att möta främlingar. Det kan förstås också finnas sådana orsaker, men det är också så att de täta nätverk och långvariga relationer som utgör innanförskapet ger praktisk och materiell nytta. De har vuxit fram eftersom de boende måste kunna lita på att dem man har relationer till mobiliseras spontant vid plötsliga och dramatiska situationer som kräver omedelbara insatser. En man som bor i Bergshamra talar om att det är viktigt att lära känna nya människor för att kunna lita på dem.

> Jo men lite tror jag ju ändå det, att eftersom det ändå är så att man i grunden har ju liksom vetat vilka det är som bor här så blir det väl naturligt en misstänksamhet när man inte känner…

Om man låter boende som man inte känner och som man inte delar samma lokala historia med vara en del av dessa relationer kan det vara riskfyllt att lita på att få den omedelbara hjälp man behöver vid en dramatisk händelse. Kravet på tillit är en funktion av det sociala kapital som gör det möjligt för människor att agera tillsammans. Därför räcker det inte att hänvisa till generella moraliska värderingar om inkludering och att låta alla vara med för att överkomma den osäkerhet om materiell nytta som det innebär att vara beroende av människor man inte känner sedan länge.

Flytande gränser mellan innanförskap och nyinflyttade

Björkö präglas inte av samma tydliga åtskillnad mellan de som ingår i innanförskapet och de som är nyinflyttade som finns i Söderby-Karl. Flera som mer nyligen flyttat till Björkö uttrycker hur välkomnande lokalsamhället och de boende var. Men också att det kan vara av betydelse att man själv visar intresse och en vilja att engagera sig, som en man uttrycker det.

> Och sen var vi ju på samfällighetens möte. Det var väl första kontakten med de omkringboende… det var väldigt bra stämning och man fick komma till tals så lätt. Alla tyckte att det var bra att vi var där och visade att vi var intresserade. //Vi märker väl att om man engagerar sig lite så är man välkommen mer än om man inte engagerar sig.

Betydelsen av nyckelpersoner är också något som återkommer i flera intervjuer – att det finns individer som är centrala i lokalsamhällets nätverk och som också öppnar upp för nytillkomna och kan hjälpa till med såväl praktiska frågor som att skapa kontakt. En kvinna på Björkö uttrycker det som att det, som nyinflyttad, är viktigt att möta nyckelpersoner där "…*den personligheten är inbjudande, för vi har ju alltid känt oss välkomna"*.

Som vi nämnt ovan ska vi komma ihåg att det är viktigt att nyinflyttade också visar på intresse och vilja att delta för att bli en del av lokalsamhället och dess sociala gemenskap. Samtidigt är det förstås så att alla kanske inte vill bli en del av den lokala gemenskapen och istället väljer att stå utanför.

Platsens betydelse

På de tre platser som ingår i den fördjupade studien talar de som bor där om hur viktigt det är att de går samman och organiserar sig för att kämpa för, eller till och med försvara sitt lokalsamhälle. På Björkö mobiliserades många boende för att försvara den lokala förskolan eftersom kommunorganisationen ville stänga den (von Essen & Åberg, 2025). Ett annat exempel är det nätverk som bildades i Söderby-Karl för att hindra Svenska kyrkan att sälja Klockargården. Att de boende går samman för att hålla sitt lokalsamhälle levande är dock inte unikt för Norrtälje kommun. Inom forskningen om lokala civilsamhällen på landsbygden finns det många andra liknande exempel på hur de boende går samman för att försvara den plats de bor på (se t.ex. Bygdell, 2014; Cedering, 2016; Schmidt et al., 2023).

Ett viktigt resultat av den fördjupade studien är att lokalsamhället inte bara är en plats där människor råkar bo, utan att det är en plats där de uppfattar att de hör hemma och som därför har stor betydelse för dem. Det är viktigt att förstå vad platsen betyder för de boende eftersom den är en del av den dynamik som formar och håller samman det lokala civilsamhället och eftersom den också påverkar de boendes relation till kommunorganisationen.

Platsens betydelse kan teoretiskt uppfattas som en kontextuell affektiv faktor som påverkar hur de boende uppfattar den kollektiva identitet som de delar med andra som bor i lokalsamhället (Cresswell, 2015). Detta teoretiska uttryck fångar att människor inte bara berörs av ekonomiska eller geografiska faktorer utan också känslomässigt av att leva i lokalsamhället. Att det finns ett affektivt, eller till och med existentiellt, band till den plats där människor uppfattar att de hör hemma har också ofta en moralisk dimension i form av ansvarstagande för att förvalta och utveckla platsen. Vidare skapar platsens betydelse ett vi bland dem som delar den, men som också avgränsar detta "vi" mot dem som inte hör till platsen eller som hotar den (Cramer, 2016).

Platsens betydelse och det lokala civilsamhället

Att platsens betydelse bidrar till att forma och hålla samman det lokala civilsamhället visar sig i att den är avgörande för att mobilisera latenta resurser. Det visar sig t.ex. när den kvinna som tog initiativ till nätverket i Söderby-Karl berättar vad det var som fick henne att agera.

> … vi måste ju göra någonting. Det här går ju inte. Nej, de menar på att det händer ingenting här i Söderby-Karl. Den bara står, den här Klockargården. Och då var folk riktigt förbannade. För man då tittade på kyrkan först. Kyrkan har sålt prästgården här, de har sålt prästgårdsskogen…

När platsen hotas väcker det starka känslor som i sin tur leder till att människor mobiliserar resurser. Men att platsens betydelse bidrar till att forma det lokala civilsamhället kommer inte bara till uttryck vid konflikt och hot, det är också en viktig faktor för det vardagliga engagemanget. En kvinna som bor på Björkö talar om vad det är som får de boende att delta i och bidra till det lokala civilsamhället.

> Men där finns de nätverken som... Återigen, nätverken består av människor som kan råka befinna sig i olika organisationer. Men som du sa, XXX, de tar ett stort ansvar här. Och det gör man för att man är en del av platsen snarare än någonting annat.

Med platsens betydelse följer alltså ett ansvar för att förvalta platsen vilket gör att de boende för vilka platsen är viktig gör insatser i det lokala civilsamhället. För att bättre förstå känslan av ansvarighet ska vi diskutera de historiska och sociala dimensioner som platsens betydelse har.

Betydelsens historiska och sociala dimensioner

När de som bor på de platser som ingår i den fördjupande studien talar om den plats där de känner sig hemma ger de uttryck för att platsens betydelse har flera dimensioner. Tid, eller snarare historien, är en viktig dimension av platsens betydelse. En man som bor i Söderby-Karl svarar att han skulle kunna tänka sig att bo någon annanstans men att han känner sig moraliskt bunden till den gård där han växte upp. Han kan alltså inte flytta eftersom, "... *Jag har ju ett förvaltningsansvar. Alltså skulle jag inte bära med mig det så då vet jag inte*". Han fortsätter och menar att han har ett ansvar för att det han ärvde och fick ta ansvar för ska gå vidare till nästa generation, "*Ett förvaltningsansvar och att jag ska försöka få den naturliga successionen att fungera*". Han är inte ensam om att säga att den plats han bor har en känslomässig och moralisk betydelse eftersom den är en del av en längre historia och att tidigare generationer har föregått honom. För en man som vuxit upp på ett jordbruk i Söderby-Karl är historien viktig, men han inser att historien främst får betydelse för dem som identifierar sig med platsen.

> Jag kan tänka mig att många människor har svårt att få samma perspektiv på historia. Så när du kan gå runt och konstatera att den här ån, ja det var ju förfäderna på 1850-talet som grävde den här då. Och många ägnar inte ens tanken åt att den är grävd överhuvudtaget. Utan den bara är. Att om man ser förfäders eller de som jobbade, deras stret och sådär på ett annat sätt. Man tänker på det i alla fall.

Känslan av ansvar för platsen inför de generationer som gått före och som lämnat över ansvaret kan mobilisera de boende, men den kan också stå i vägen för förändringar. En kvinna som bor på Björkö pratar om spänningen mellan att värna och att förändra platsen.

> Om det är någonting som man kan anknyta till så är det ju faktiskt den här känslan som finns hos den äldre generationen om att det här är vår bygd. Och den värnar vi. Eftersom värnandet hittills har varit att säga nej till all förändring. Det är ju så man uppfattar det. Det är ju så den äldre generationen... Vi värnar genom att förhindra förändring. Och nu är det så att det har trängt in i om vi ska värna så måste vi förändra. För annars finns det ingen framtid att värna.

Platsens betydelse har också en social dimension på så vis att den bidrar till att skapa det sociala sammanhang som de som bor på platsen utgör. Det innebär att man delar en gemensam identitet som avgränsar dem som delar identiteten mot dem som inte hör till platsen, antingen för att de bor utanför platsens gränser eller för att de är nyinflyttade. En man som har bott i Söderby-Karl i hela sitt liv ger uttryck för detta genom att föreställa sig hur de som är nyinflyttade förhåller sig till lokalsamhället. Han säger att de tänker på följande sätt:

> De som flyttar in nya. Vad känner de för Söderby-Karl? Vill de jobba för det här? Vi känner ju ingen människa här. Ja, men då bryr vi oss inte.

Han vet förstås inte hur nyinflyttade tänker, men i sitt sätt att tala ger han uttryck för den sociala dimension som skapar en identitet mellan dem för vilka lokalsamhället har betydelse. En kvinna som växte upp i Söderby-Karl talar också om att platsens betydelse är kopplad till sociala relationer, men att de inte längre finns där vilket gör att hon inte känner sig lika hemma i Söderby-Karl längre.

> Ja, platsen spelar roll för mig. Men det är så knutet också till dom sociala relationer som en gång var. Och nu finns dom inte längre. Så då tappar också platsen sin identitet.

Att platsens betydelse har en social dimension både formas av och förstärker ett "vi-och-dem" förhållande som inte minst kommer till uttryck på det sätt som många intervjupersoner förhåller sig till kommunorganisationen. Denna distans, avståndstagande till eller ibland i konflikt med, kommunorganisationen som kommer till uttryck på de platser som ingår i den fördjupade studien återkommer även i andra studier av lokala civilsamhällen på landsbygden (Åberg, m.fl., 2024). När människor på landsbygden upplever sig glömda eller sämre behandlade av kommunpolitiker och tjänstepersoner jämfört med de som bor i städer skapar det ett främlingskap som för människor samman och får dem att identifiera sig med de andra som bor på den plats som har betydelse för dem. Det betyder att platsens betydelse också kan ha en politisk dimension (Cramer, 2016; Wuthnow, 2018).

Kommunorganisationen och lokalsamhället

Att platsen har en känslomässig, politisk och kanske till och med existentiell betydelse för människor som bor i lokalsamhällen på landsbygden påverkar som sagt hur de förhåller sig till myndigheter och kommunorganisationen, särskilt om de känner sig bortglömda eller förfördelade. Det är ju kommunorganisationen som har mandat att fatta beslut som berör dem och verktyg för att implementera beslut som kan påverka den plats som har betydelse för dem.

Några intervjupersoner är direkt negativa till kommunorganisationen eftersom de har dåliga erfarenheter av att vara bortglömda, så till exempel kvinnan som tog initiativ till nätverket som försvarade Klockargården i Söderby-Karl. Men de flesta har ett mer avvaktande förhållande till kommunorganisationen, de vet helt enkelt inte vad de ska ha för nytta av den, så till exempel en man som bor på Björkö. När han får frågan om de har någon relation till kommunorganisationen svarar han, "*Nej, inte alls egentligen. Jag vet inte vad de gör eller inte gör*".

Alla intervjupersoner ger dock inte yttryck för kritik mot eller ointresse för kommunorganisationen. En man som bor i Bergshamra menar att Norrtälje är en bra kommun och att det är lätt att ha att göra med kommunorganisationen. Han berättar att han var kommunpolitiskt engagerad i unga år och menar att de som klagar förmodligen aldrig har engagerat sig i någon kommunal fråga. Några av dem som bor på Björkö har varit mycket engagerade i kommunala frågor men är ändå, eller just därför, mycket kritiska mot kommunorganisationen. Det han säger stämmer alltså inte med andra intervjupersoners erfarenheter. Trots det kan han vara något viktigt på spåret. Avståndet till och okunskapen om kommunorganisationen kan skapa ett främlingskap, vilket skulle kunna överbryggas om de som bor i lokalsamhällena vore engagerade i kommunala frågor i samspel med kommunorganisationen.

En möjlig tolkning av att så många intervjupersoner ger uttryck för ointresse, distans och ibland ilska mot kommunorganisationen är att det är ett uttryck för hur två helt olika logiker möts och för att relationen präglas av en ojämn fördelning av makt (se också Yngve, 2025). Kommunpolitiker har att förhålla sig till väljaropinionen och det politiska parti de företräder. Tjänstepersoner inom kommunorganisationen måste förhålla sig till politiska beslut och att förvalta skattemedel på bästa sätt, men också följa lagar och regler. Men de som bor på landsbygden och i dess lokalsamhällen förhåller sig till vad platsen betyder för dem. Vi kan alltså tala om en administrativ/politisk logik som gärna hamnar i konflikt med en känslomässig platsbunden logik.

Att kommunorganisationen och lokalsamhället ger uttryck för två helt olika logiker kan betyda att ett beslut om att lägga ned den lokala skolan är rimligt enligt en ekonomisk logik, alltså att skattemedel bör användas så effektivt som möjligt. Men att samma beslut är orimligt ur de boendes perspektiv eftersom det gör det svårare, eller kanske till och med omöjligt, att leva på den plats som har betydelse för dem. Mot en ekonomisk eller legalistisk logik står en känslomässig, identitetsmässig och kanske existentiell logik.

Vad som kan komplicera ett sådant möte mellan offentlig sektor och civilsamhälle eller mellan "system och livsvärld" (se t.ex. Vamstad, 2024) är att de utvecklar orimliga förväntningar på varandra. Det kan ske om de som verkar inom kommunförvaltningen försöker utveckla landsbygden men inte har kunskap om och respekt för den dynamik som präglar lokalsamhällen på landsbygden. Även de som bor på landsbygden kan ha orimliga förväntningar på kommunorganisationen när de förväntar sig att den upprätthåller regler och hanterar skattemedel på ett sätt som är riktigt ur deras perspektiv men som inte tar hänsyn till att tjänstepersoner måste förhålla sig till lagar och regler och den kommunala budgeten. När en kvinna som bor i Söderby-Karl talar om hur hon ser på förhållandet mellan lokalsamhälle och kommunorganisationen säger hon:

> Jag tror att det saknas kunskap också i föreningarna om hur man kan närma sig kommunen. //…// Och vice versa. Det finns okunskap i kommunen också. Det gör det verkligen. Så det gäller att närma sig varandra och se vad man kan erbjuda.

Kvinnan pekar på att det inte bara är fråga om ett möte mellan olika logiker i enkel mening utan att de två parterna har otillräcklig kunskap om och inlevelseförmåga för varandras villkor, vilket gör att de har orimliga förväntningar på varandra.

Ett samtal om rimliga förväntningar

Ett exempel på hur orimliga förväntningar skapar frustration är när en man som bor i Söderby-Karl talar om hans förhållande till kommunorganisationen. Han är mycket kritisk mot kommunorganisationen eftersom han menar att den inte kan bidra med något. Samtidigt vet han att kommunorganisationen inte är lämpad för att hantera plötsliga och dramatiska situationer och att det är han och de i lokalsamhället han har relationer med som bäst löser omedelbara problem. Istället för att sakligt göra en rationell arbetsfördelning mellan kommunorganisationen och lokalsamhället så avvisar han att kommunorganisationen kan bidra på något sätt alls. Omvänt kan man tänka sig att tjänstepersoner och kommunpolitiker uppfattar att de boende som kämpar för sin lokala skola är naiva eller oansvariga istället för att se deras engagemang som en resurs som kan bidra till de lokalsamhällen som kommunpolitiken och förvaltningen är satta att ge stöd.

En möjlig väg vidare ur det främlingskap som många boende visar gentemot kommunorganisationen samt den okänslighet för den identitet som binder människor samman på landsbygden som politiker och tjänstepersoner kan ge uttryck för skulle då kunna vara en uppriktig kommunikation där båda parter fick formulera vilka förväntningar man har på varandra för att få insikt i vilka förväntningar som kan infrias och vilka som inte kan det.

Hur ett sådant samtal kan organiseras faller utanför denna studie. Men oavsett vilken form det får måste det präglas av uppriktighet så att människor ger uttryck för sina förväntningar samtidigt som de har respekt för den andra partens möjligheter och begränsningar.

Avslutande reflektioner och slutsatser

Genom att med den så kallade "Civilsamhälleskartan" kartlägga de civilsamhällesorganisationer som verkar och är belägna i Norrtälje kommun samt genomföra fördjupade studier i tre lokalsamhällen har föreliggande studie givit kunskap om de potentiella resurser som finns i lokala civilsamhällen i Norrtälje kommun. Denna kunskap ska bidra till ökad och förbättrad samverkan mellan kommunorganisationen och civilsamhällets organisationer.

Civilsamhälleskartan visar att under vecka 3 år 2026 fanns det totalt 2 430 civilsamhällesorganisationer med sitt säte i Norrtälje kommun. Den faktiska omfattningen av civilsamhällesorganisationer i kommunen är därmed väsentligt större än de 132 organisationer som finns förtecknade i kommunorganisationens föreningsregister. Redan detta första och tämligen enkla resultat visar att det finns goda skäl för kommunorganisationen och civilsamhället i Norrtälje att öka sin kunskap om varandra och fördjupa sina relationer. Att kommunorganisationens föreningsregister inte alls fångar upp civilsamhällets faktiska omfattning är inte unikt för Norrtälje kommun. Detta förhållande återkommer i ett otal svenska kommuner och speglar nog dels att föreningsregister i kommuner vanligtvis bara innefattar de organisationer som kommunen redan har någon relation till men det kan också spegla en okunskap om civilsamhället som råder i många svenska kommuner. Sådan diskrepans mellan föreningsregister och faktiskt antal organisationer riskerar att leda till en blindhet för och oförmåga att inkludera en bredare del av civilsamhället, vilket sin tur innebär att det finns betydande resurser som inte utnyttjas.

De fördjupande studierna i Bergshamra, på Björkö och i Söderby-Karl visade att de lokala civilsamhällena på dessa platser inte bara består av formella organisationer utan också nätverk och relationer mellan individer och grupper. I intervjuer beskrev de boende de nätverk och ofta komplexa relationer som de formella organisationerna är innefattade i. På dessa platser har de boende gått samman i nätverk för att bevara byggnader och verksamheter. Eftersom de som bor på landsbygden är beroende av varandra vid plötsliga och dramatiska händelser utvecklas över tid, inte sällan över generationer, relationer som ger ömsesidig hjälp. Dessa relationer kan i någon mån ses som en slags utbytesekonomi, men är också innefattade i en normativ ordning. Ett viktigt resultat är att den plats där man bor har en stark mening. Platsens betydelse skapar en gemensam identitet bland dem som bor i lokalsamhället vilket stärker relationer och benägenheten att hjälpa varandra. Men platsens betydelse kan också göra det svårt för nyinflyttade att bli en del av samhället och kan göra att boende i lokalsamhället känner främlingskap eller till och med antagonism mot kommunorganisationen.

Eftersom studien syftar till att ge kunskap om de resurser som finns förborgade i lokala civilsamhällen i Norrtälje kommun finns det skäl att skilja på manifesta och latenta resurser. Manifesta resurser är sådana som t.ex. ideellt arbete, lokaler eller fordon som finns att tillgå i de verksamheter som civilsamhällets organisationer bedriver. Latenta resurser är sådana resurser som inte används, men som kan aktiveras vid plötsliga och dramatiska händelser, t.ex. att boende och markägare mobiliseras på kort tid, t.ex. vid stormar eller olyckstillbud. Något förenklat visar Civilsamhälleskartan de manifesta resurser som finns i civilsamhället i Norrtälje kommun, medan de fördjupade studierna visar på de latenta resurser som kan aktiveras när boende agerar tillsammans.

För att kommunorganisationen och lokala civilsamhällen i Norrtälje kommun bättre ska kunna samverka för det gemensammas bästa vill vi slutligen peka på några slutsatser som vi menar är viktiga.

Att boende är aktiva i de lokala civilsamhällena betyder inte att de är resurser som kommunorganisationen kan rekvirera eller förfoga över. Istället måste kommunorganisationen och civilsamhällets organisationer mötas som jämbördiga parter i samverkan. Det finns exempel på att människor är beredda att göra stora uppoffringar om de blir bemötta på ett respektfullt sätt och om de får skydda eller bevara den plats de bor på och som ofta är betydelsefull för dem. Omvänt måste boende i lokalsamhällena få en mer realistisk uppfattning om vad kommunorganisationen kan, och inte kan, bistå med. Utan en sådan realistisk förståelse för vad kommunorganisationen måste ta hänsyn till och vilka regler den måste följa skapas ofta en cynism och ointresse för kommunorganisationen, vilket vare sig befrämjar samverkan eller det gemensammas bästa.

En annan slutsats är att lokalsamhällen kan vara mycket olika, trots att de är belägna tämligen nära varandra. Det lokala civilsamhällets struktur och den dynamik som gör att människor är aktiva i organisationer och för sitt lokalsamhälle kan skilja sig åt. Det innebär att det inte är produktivt att formalisera eller reglera kommunorganisationens samverkan med lokala civilsamhällen för mycket. Vad som fungerar på en plats, kanske inte alls fungerar på en annan.

Till sist är en viktig insikt att kommunorganisationen bör finna ett sätt att organisera sin samverkan med civilsamhället så att det inte ligger utspritt på olika avdelningar eller nämnder. "Stuprörsorganisering" försvårar samverkan med civilsamhället eftersom de lokala civilsamhällena inte är organiserade så. Tvärtom påverkar verksamhet, resurser, lokaler och juridiska frågor varandra på ett sätt som gör att de blir svåra att hantera om de delas upp på olika funktioner inom kommunorganisationen. Till det kan läggas att de tjänstepersoner som har kontakt med civilsamhället, t.ex. landsbygds- eller skärgårdsutvecklare, måste ha stöd inifrån kommunorganisationen. Kommunorganisationens samverkan med civilsamhället riskerar annars att vara beroende av några enskilda personer, som ofta har ett stort engagemang, vilket gör att samverkan avslutas om dessa tjänstepersoner slutar. En utmaning kan därför vara att skapa strukturer som minskar personberoendet för att säkerställa långsiktiga relationer.

Denna studie av civilsamhället i Norrtälje kommun är tämligen begränsad. Ett vidare och fördjupat arbete hade krävt större resurser. Avslutningsvis vill vi understryka att den kunskap som studien bidragit med är färskvara. Människor slutar vara aktiva, och nya kommer till. Människor flyttar från lokalsamhällen och andra flyttar in. Därför är det av avgörande vikt att civilsamhället i Norrtälje kommun fortsätter att studeras, både för att ge kunskap och för att aktualisera att kommunorganisationen och civilsamhället har outnyttjade resurser inom räckhåll för att tillsammans verka för det gemensammas bästa.

Litteratur

Bolagsverket (2026). *Sök företagsinformation*. Sök företagsinformation – Bolagsverket. Tillgänglig 2026-09-08.

Bygdell, C. (2014). Omsorgsfylld landsbygd: rumsliga perspektiv på åldrande och omsorg på den svenska landsbygden. Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund.

Cedering, M. (2016). *Konsekvenser av skolnedläggningar: En studie av barns och barnfamiljers vardagsliv i samband med skolnedläggningar i Ydre kommun*. Uppsala universitet.

Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology*, *94*, 95-120.

Cramer, K. J. (2016). *The politics of resentment: Rural consciousness in Wisconsin and the rise of Scott Walker*. The University of Chicago Press.

Cras, P., von Essen, J., Nordfeldt, M. & Åberg, P. (2023). *Om Lanthbrukarnas Riksförbund som folkrörelseorganisation. Lokalavdelningarnas betydelser på landsbygden*. LRF.

Cresswell, T. (2015). *Place. An introduction*. 2nd edition. John Wiley & Sons.

von Essen, J. & Vamstad, J. (2026). *Idrottens geografi. Platsens betydelse för ideellt arbete*. Riksidrottsförbundets FoU-serie 2026:4.

von Essen, J. & Åberg, P. (2025). *Betydelsen av lokala civilsamhällen i landsbygderna för kris- och krigsberedskap*. Marie Cederschiöld högskola arbetsrapportserie nr 118. Marie Cederschiöld högskola.

Evers, A. (2008). Hybrid organisations. Background, concepts, challenges. I S. P. Osborne (red.), *The Third Sector in Europe. Prospects and Challenges*. Routledge

Jordbruksverket (2025). *Vår definition av landsbygd*. https://jordbruksverket.se/stod/ programmen-som- finansierar-stoden/var-definition-av-landsbygd. Tillgänglig 2026-09-08.

Larsson, M. & Vega, E. (2021). *Idéburen sektor i Kronoberg. Kartläggning 2021*. Region Kronoberg.

Larsson, M., Åberg, P., & Vega, E. (2025). *Civilsamhället i Uppsala län: En kartläggning av omfattning och utbredning 2022*. Marie Cederschiöld högskola arbetsrapportserie nr 119. Marie Cederschiöld högskola.

Lin, N. (2001). *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press.

Lindell, C. (2023). *Sysselsatta inom civilsamhället i Skåne* [PowerPoint-presentation]. Presenterad vid Regionalt forum 2023 om idéburen-offentlig samverkan, Ystad, 2023-08-25.

Lundberg, E., Henrekson, E. & von Essen, J. (2025). *Många bidrar, få orkar bära: Ideellt arbete i Sverige 1992–2024*. Marie Cederschiöld högskola Arbetsrapportserie nr 123. Marie Cederschiöld högskola.

Prop. 2009/10:55. *En politik för det civila samhället*.

Putnam, R. D. (1992). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Renewal of American Community*. Simon & Schuster.

SCB (2014). SCB, MIS 2014:1, Standard för institutionell sektorindelning, INSEKT 2014. Standard för indelning efter ägarkontroll 2000, ÄGAR 2000. Indelning efter juridisk form, JURFORM. SCB.

SCB (2022a). SCB:s allmänna företagsregister. FDBIntUttag - beräkning (scb.se). Tillgänglig 2026-09-08.

SCB (2022b). *Det civila samhället 2020 – Delrapport*. SCB.
SCB (2023). *Standard för svensk näringsgrensindelning (SNI)*. Standard för svensk näringsgrensindelning (SNI) (scb.se). Tillgänglig 2026-09-08.
SCB (2026). Kommuner i siffror. Kommuner i siffror. Tillgänglig 2026-10-10.
Schmidt, E. B., Ibsen, B., & Iversen, E. B. (2023). *Borgeres holdning og bidrag til lokal udvikling i landdistrikter: Tabelrapport*. CISC.
Segnestam Larsson, O. & Åberg, P. (red.) (2025). *Civil Society and Collaboration with the State and the Market*. Sagamore.
Skatteverket (2022). Organisationsnummer. Organisationsnummer | Skatteverket. Tillgänglig 2026-09-08.
Skatteverket (2023). Rättslig vägledning: Vilka ska ha organisationsnummer? Vilka ska ha organisationsnummer? | Rättslig vägledning | Skatteverket. Tillgänglig 2026-09-08.
Vamstad, J. (2024). En ny idéburen sektor? Varför vill vi ha den och hur kan den förändra den svenska välfärdsstaten? *Socialmedicinsk Tidskrift*, *100*(6), 753–762.
Vogel, J., Amnå, E., Munck, I. & Häll, L. (2003). Föreningslivet i Sverige: Välfärd, socialt kapital och demokratiskola. *Sociologisk forskning, 40*(2), 53-89.
Wuthnow, R. (2018). *The Left Behind. Decline and Rage in Small-Town America*. Princeton: Princeton University Press.
Yngve, L. (2025). *Normative collaboration: Relations between public and civil society organizations in the governance of welfare*. Marie Cederschiöld högskola.
Åberg, P. (2025). Det svenska civilsamhällets organisationslandskap. I: M. Karlsson, J. von Essen, E. Forssell, M. Lindberg & J. Vamstad (red.), *Civilsamhällesvetenskap: En grundbok*. Liber.
Åberg, P., Larsson, M., & Vega, E. (2025). *Civilsamhälleskartan Värmland : Civilsamhället i siffror 2023*. Marie Cederschiöld högskola arbetsrapportserie nr 120. Marie Cederschiöld högskola.
Åberg, P., von Essen, J., Cras, P., Nordfeldt, M. & Hansen, K. (2024). *Folkbildning i landsbygder. Om folkbildningens betydelser för människor och lokalsamhällen i svenska landsbygder*. Folkbildningsrådet.

MARIE CEDERSCHIÖLD HÖGSKOLA ARBETSRAPPORTSERIE | NR 139

Den forskningsstudie som ligger till grund för rapporten har genomförts med stöd från ett projekt som finansierats av Region Stockholm med namnet ”Förstudie om förutsättningar och metoder för lokal samverkan”. Projektet har drivits av Väddönavet (Väddös Utveckling Ekonomisk Förening) i samverkan med Hela Sverige ska leva Stockholms län och Norrtälje kommun. Projektet gav ett forskningsbidrag till forskare vid Marie Cederschiöld högskola för att studera lokala civilsamhällesnätverk och deras betydelse för platsen, lokal samverkan och kris- och krigsberedskap. Denna rapport presenterar frukten av det arbetet.

Civilsamhället spelar en viktig roll för levande lokalsamhällen. Föreningar, nätverk och relationer mellan människor skapar verksamheter och mötesplatser, men också resurser som kan mobiliseras när samhället utsätts för påfrestningar. Samtidigt är mycket av denna lokala kapacitet svår att upptäcka genom traditionella föreningsregister och statistik.
I den här rapporten undersöks civilsamhället i Norrtälje kommun ur två perspektiv. Genom ”Civilsamhälleskartan” kartläggs det organiserade civilsamhällets omfattning och struktur. Studien går samtidigt bakom siffrorna genom fördjupade undersökningar i Bergshamra, Björkö och Söderby-Karl. Där framträder ett civilsamhälle som består av betydligt mer än formella föreningar. Nätverk, långvariga relationer, lokalkännedom, praktiska resurser och människors starka band till platsen skapar en social infrastruktur som kan få stor betydelse både i vardagen och vid plötsliga och dramatiska händelser. Rapporten skiljer därför mellan ”manifesta resurser”, som redan är organiserade och synliga, och ”latenta resurser”, som kan mobiliseras när situationen kräver det. Studien visar samtidigt att starka lokala gemenskaper rymmer spänningar. Tillit och sammanhållning kan underlätta gemensamt handlande, men också skapa trösklar för nyinflyttade. Relationen mellan lokalsamhälle och kommun präglas dessutom ibland av distans, olika förväntningar och skilda sätt att förstå platsens behov. Rapporten visar därmed både potentialen och komplexiteten i lokal samverkan. För att frigöra civilsamhällets resurser krävs inte bara kunskap om vilka organisationer som finns, utan också förståelse för de relationer, den tillit och den platsbundenhet som får människor att agera tillsammans.

Johan von Essen är professor vid Centrum för civilsamhällesforskning, Institutionen för civilsamhälle och religion vid Marie Cederschiöld högskola

Pelle Åberg är docent och lektor vid Centrum för civilsamhällesforskning, Institutionen för civilsamhälle och religion vid Marie Cederschiöld högskola